

Радзіме,
высокім парываннем продкаў,
вольнаму духу зямлі
прысвячаю

Аўтар

Пралог

Восень. Мяккі супакой у шызым сыраватым паветры, і даволі лёгкага подыху ў навакольнай прасторы, каб заварушыліся сцішаныя, дрымотныя галінкі дрэў і, сарваўшыся, паляцела на зямлю з клёнаў і ліп вільготнае лісце, яркае, бы выштукаванае з сапраўднага золата; ад мяккага, насычанага водсвету яго на душы ў пракожых рабілася ўрачыста, утульна. Разам з тым чамусьці нагортваўся сум.

Па сталічным бульвары, засыпаным жаўталісцем, ішлі двое, калі не лічыць аўтара гэтых радкоў. Высокі, станісты, з вусамі, на якія зверху навісала хрыбціна носа, чытаў свайго вырабу лірычныя вершы.

Залатая завіруха
Замятае маю скруху,
Ды сцяжынкi замятае,
І лісце на дрэвах тае.

Другі ж, ніжэйшы і таксама зграбны, не быў ні філосафам, ні паэтам, а толькі, як і першы, меў цікавасць да ўсяго — працаваў у навуковай установе геалагам. Абодва — мае прыяцелі; навуковец, праўда, гаварыў па-руску ў адрозненне ад паэта.

— Калі прыкінуць, колькі разоў на вяку во гэтак ахвяравальна адгарае лістота, лік падасца не такім і значным. Бо што такое сто разоў лісце апала або — нават пяцьсот! — казаў зварушліва першы, яго звалі Лявонам. — Пяцьсот ліставеяў ад жыцця нашых продкаў у сярэднявеччы! Мо сем, мо дзесяць пакаленняў адсыпалася. А там жа ў дзяржаве быў росквіт і, як вядома, прававой мудрасці — больш, чым нам на долю прыпала.

— Але ж, але ж, — пагаджаўся прыцель, які, што казаць, не так багата і ведаў з мінулага краіны, у якой нарадзіўся, як што ў гады ягонаў асветы, узмужання не было прынята корпаца ў радаводзе, у гісторыі сваёй зямлі, сваіх продкаў.

Ды Лявон шырыў тэзу:

— Здзіўляе, браце, не столькі розніца ў мысленні, хоць і гэта важна, колькі тое, што адбылося ў характары цывілізацыі наогул. Раней дзяржава дзяржаву гвалтавала — дзялілі і ніяк не маглі падзяліць тэрыторыі. Ці ж не на Гітлеры эпоха падзелу скончылася?

— Не, бадай... Яшчэ не-не, ды і назіраюцца рэцыдывы. За прыкладамі далёка хадзіць не трэба, — заўважыў навуковец Максім.

— Магчыма... Толькі ж цяпер час якасна іншага імпэту, які завецца глабалізацыяй. Над усімі дзяржавамі пачынаюць браць верх ліхвяры, мультыбанкеры, узброеныя найноўшымі інфармацыйнымі і іншымі тэхналогіямі. Цяпер кампаніі здзіраюць скальп з народаў.

— Удакладнім: з якіх народаў?

— З усяго чалавецтва.

— Дапусцім...

— Час чырванаскурных індзейцаў мінуў. Толькі для транснацыянальных кампаній усе людзі — індзейцы з прэры!

— Так, згодзен, і мы не выключэнне! Мы нават свядома пэчваем сябе ў чырвоны колер — героі! — адрэагаваў на высокай ноце спадар геолаг. — Я, між іншым, колькі тыдняў нашу з сабой газету. У ёй інфармацыя з амерыканскіх крыніц. Дзейнічае сусветны, так бы мовіць, урад — клуб Бельдэрбергераў, дзе за некаранаванага караля — трыльянер Барух. Клуб валодае львінай доляй багаццяў на нашай планеце, здратаванай хцівасцю людскай. У клубе 63 залатыя галавы і сярод іх адна рыжая — з Расеі. Як вам гэта падабаецца?

— Эй-ей! Мяркую, аднак, што гэта толькі для нас навіна, а там, за акіянам, — сакрэт палішынеля. Тары-бары!.. Бачыце, у які бок свет пайшоў. Цяпер кампаніям, якія трымаюць грашовую плынь у сваіх руках, наогул не трэба валодаць калоніямі. Ім даволі ў той ці іншай краіне выклікаць крызісную сітуацыю і ўжо, «дапамагаючы», завалодаць прадпрыемствамі, нетрамі, шляхамі зносін, трубаправодамі... Сюды, на Беларусь, ужо цягнуцца шчупальцы спрутаў, з усходу...

— Шаноўныя! — слухаючы заўзятую іх гаману, я ўстаў у размову свой грош: — Ад шкодніцы-глабалізацыі ёсць, бадай, адзін паратунак — з'яднаны народ, яго несмяротная духоўная спадчына! Не выпадкова ж ЮНЕСКА прыняла Усеагульную Дэкларацыю аб культурнай разнастайнасці, якая спрыяе абароне кожнай краінай сваёй самастойнасці, самавітасці — культуры, мовы, калі хочаце, свайго нацыянальнага характару.

— Спрыяе... — Лявон уставіўся на мяне сваім асціста-выпрабавальным паглядом: — Спрыяе... Яно добра, калі ёсць каму спрыяць! А нам, пасля ўсяго, што прарабілі з нашым народам, патрэбна сур'ёзная рэканструкцыя храма духоўнай культуры або, як мовяць палякі, направа быту, чым мы з нашымі маргіналамі ад культуры ніяк не можам заняцца.

І, звяртаючыся да Максіма, паэт прадэкламаваў:

У хворым асляпленні
Мы йдзем да выраджэння.
І скажуць, як аб прусах,
Пра зніклых беларусаў.

— Ці ж не так?.. — спытаўся ён.

— Але ж... — пагадзіўся я.

— У мяне ёсць кніга Гумілёва, — Максім прыпыніў крок, разглядаючы яркі, дзівосна сатканы з апалай лістоты дыван. — Гумілёў піша пра старажытныя плямёны ды не абмінае ўвагай і нас. У беларусах ён бачыць самавітае старажытнарускае, варта толькі падкрэсліць — не расейскае, а наша племя, якое, мала змяніўшыся, сьгнула ажно ў XXI стагоддзе. Яго не закранулі, прынамсі, не згвалцілі і не разубожылі ні татарска-акерманскія орды з поўдня, ні нямецкія рыцары, якім далі запамінальны ўрок пры Грунвальдзе. Я думаю, дарэчы было б сказаць, што і палякі яго не растварылі...

— Так-так! Расейцы таксама! — жыва падтрымаў нітку размовы Лявон.

— Але ж Гумілёў карыстаецца тэрмінам «пасіянарнасць», што азначае высокі дух, нацыянальны ўздым, перыяд актыўнай творчай рупнасці. Ён падводзіць да думкі, што Беларусь дажыла да сваёй апошняй фазы, ператвараючыся ў старажытнаславянскі запаведнік.

— Адным словам, ад народа, дзяржавы, культуры застаўся гістарычны рэлікт?..

— Але ж... Пасіянарнасць згасла, як згасе гук закранутай струны.

— Не паверу! — катэгарычна заявіў Лявон. — Яна мо прыціхла? Пэўна! Дый то не сама па сабе. Бо колькі разоў ліхадзеі, ворагі нашы, рэзалі, рвалі тонкія струны, а яны ж узнаўляліся і гучалі па-новаму. Прыгадайце пачатак дваццатага стагоддзя, асабліва парэвалюцыйныя і савецкія гады, дый не толькі...

Навуковец Максім глядзеў на паэта ўніклівым позіркам. Ён, пэўна, радаваўся Лявону і спачуваў, спачуваў і зайздросціў, бо, калі шчыра, сумаваў таксама па нацыянальнай направе, па мове, з якой знаўся ў дзяцінстве і ад якой потым у рускамоўных вучэльнях адвык ды больш не насмельваўся да яе вярнуцца, як і багата хто з беларусаў, прычым пачуваў Максім сябе ніякавата,

хай не тут будзе сказана, бы ў скуры здрадніка. Гэтакае адчуванне ўзрасло, узмацнілася, калі ён вычытаў у Гумілёва, што слова «нацыя», уласна, паходзіць ад лацінскага — нараджэнне, у літаральным сэнсе: нараджэнне мовы і тэрыторыі. От што ёсць нацыя! Таму цяпер, так ці інакш адмаўляючыся ад роднай мовы, ён здраджвае сваёй зямлі, сваёй нацыі, ператвараецца ў маргінала. Гэтакае ўяўленне ў яго ішло з падсвядомасці.

Я разумеў сваіх дружбакоў, аднаго і другога, і, калі Лявон, шукаючы лагоды ў душы, чытаў свае вершы, мне раптам легла на думку, што тэма нашай гутаркі заўжды была блізкай і зразумелай багата каму з беларусаў, хвалюючай і балючай. Нездарма ж вядомы ваявода і дзяржаўны дзеяч сярэднявечча, а яшчэ публіцыст і, пры ўсім, стараста Оршы Кміта-Чарнабыльскі ў сваіх лістах да суайчыннікаў закранаў уласцівае ім прастадушша, памяркоўнасць, залішнюю даверлівасць і недаацэнку небяспекі з боку хіжых людзей. Уважаючы на гэта, ён усклікваў: «Ото, государю пане, от таковых бед люди топятся! Ото с таковых нендз давятся! Ото с того в неволю даются!»

Тэма нязжытая, нязношаная, яна па-свойму будзе адлюстравана ў мастацкай тканіне твора і, спадзяюся, не пакіне раўнадушнымі чытачоў. Няхай бы!

А Лявон тым часам чытаў:

Бывае, што неспадзяванку
Ці то ўвечар, ці то ўранку
Боль ціха сэрца працінае
І сэрца весці пачынае
З табою даўнюю гаворку.
І мне тады бывае горка...
.....
Зямлі маёй крыжы і крылы,
Вас столькі многа, што хапіла б
На больш вялікія дзяржавы!..
Хто сёння мы? Дзе наша слава?

